

Rusça'da Ad ve Nicelik Öbeğine Durum Verilmesi

(Case Assignment in Nouns and Quantative Phrases in Russian)

Ayşe Dietrich

Öz

Bu makalede Rusça'da nicelik öbekleri ve bunlarla kullanılan adlara ve sıfatlara durum verilmesi incelenmiş ve nicelik öbekleriyle kul^{добрый} 'iyi' sıfatıyla ilgili Mel'çuk ve Franks'in analizlerinin bu sıfatın N^o içinde Tamlayan Durumu almasının nedenlerini açıklamakta yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir.

Abstract

In this article quantative phrases and the nouns and adjectives used with them are analyzed. It is shown that Mel'çuk and Franks' analysis of the use of the adjective^{добрый} 'good' with quantative phrases and the reasons for this adjective to take Genitive case Q^y are insufficient.

1.0. Durum, Blake'in (1994) de belirttiği gibi, tümce düzeyinde adların eylemle olan ilişkisini, öbek düzeyinde adların edatlarla ya da diğer adlarla olan ilişkisini belirlemektedir. Durum bağımsız sözcüklerin kendi baş sözcüklerine olan ilişkilerini de belirleyen bir sistemdir. Şimdi aşağıdaki tümceye bir göz atalım:

(Д Я купила хорошую книгу.

'Ben iyi bir kitap satın aldım'

(1) de *книга* 'kitap' sözcüğü Belirtme Durumuyla (BD) imlenmiştir, ve eylemin dolaysız nesnesi konumundadır. Aynı şekilde *я* 'ben' sözcüğüne hiç bir durum verilmemiştir, yani yalın durumdadır ve tümcenin öznesidir. Rusça'da durum verilmesinin ayrıntılarına geçmeden önce Yönetme ve Bağlama Kuramı'nın (YB-Kuramı) Durum Kuramı'na (DK) değineceğiz.

YB-Kuramı'nda her Ad Öbeği (AÖ) bir durum almak zorundadır. Eğer bir AÖ durum almamışsa dilbilgisi dışı kabul edilmektedir. Bu durum YB-Kuramı'nda Durum Süzgeci (DS) adlı bir kuralla belirlenmiştir. DS'ne göre:

(2) Eğer bir AÖ durumla imlenmemişse * 'AÖ dir.

YB-Kuramı'na göre durum bir AÖ'ne sözcüksel bir baş tarafından yönetim (governor) altında verilebilmektedir. Örneğin,

(3) [E' **читать** [AÖ **книгу**]]
'kitap okumak'

(3) te BD AÖ'ne Eylem (E)'in yönetimi altına alındığı için verilebilmiştir.

Durum Rusça'da AÖ'ne aşağıdaki şartlarda verilebilmektedir.

(4) a- Eğer Çekim Öbeği (ÇÖ) zamanlıysa Yalın Durum (YD) [AÖ,T] konumundaki AÖ'ne verilmektedir.

Он читает книгу.

YD Geniş Zaman
'Kitap okuyor'

b- Eylem [AÖ,EÖ] konumundaki AÖ'ne BD verebilmektedir.

Он читает книгу.

BD
'Kitap okuyor'

c- Edatlar BD, Tamlayan (TD), Araç (AD), Kalma (KD) ve YD Durumlarını [AÖ,EdÖ] konumunda verebilmektedir.

Он идёт в университет.

Edat BD
'Üniversiteye gidiyor'

d- Adlar bir başka AÖ'ne durum verebilirler.

чтение книги

YD TD
'kitabın okunuşu'

e- Durum her zaman bir yönetim altında verilebilmektedir.

Аристократов на фонарь!

BD ç.ş.
'Aristokratlar ışığa!'

(*) işareti o ad öbeğinin durumsuz yaralamayacağını göstermektedir.

Bu tümcede *Aristokratlar* BD'yla imlenmiştir. Durum yönetim altında verildiğine göre burada BD'nun bir yönetici tarafından verilmesi gerekmektedir, (e) de yöneticisizlik söz konusu olamaz, ancak yöneticinin gizli olması söz konusu olabilir. Burada ise gizli yönetici *noümu* 'gitmek' eylemidir.

Aşağıda Rusça'daki durum özelliklerine önce Jakobson açısından kısaca bir göz atalım.

1.1. Jacobson'un Durum Analizi:

Jacobson² Rusça'daki her durumu semantik olarak bir *genel anlam* ve bir de *bireysel anlam* açısından ele almaktadır. Jacobson Rusça'nın durum sistemiyle ilgili olarak (5) te verilen üç özellikten bahsetmektedir.

(5) [± kısmi nitelenen	объёмный	(n t i f i e d)
[± yönelmiş	направленный	t i o n a l)
[± dolaylı]	периферийный	(marginal)

Jacobson'un durum sistemi sekiz durum içermektedir: Yalın, Belirtme, Yönelme, Araç, Tamlayan, Kalma, II. Tamlayan (ya da Parçacıl Tamlayan), ve II. Kalma Durumları (KD aynı zamanda İlgeç durumu olarak da anılmaktadır). Jacobson YD'ü belirtisiz (unmarked), BD'nu dolaysız, yönelmiş (yön) ve kısmi nitelenmiş (k.nil), II.TD'nu dolaysız (dol), yönü belirsiz (yönbel), kısmi nitelenmiş, AD'nu dolaylı, yönü belirsiz, kısmi nitelenmiş, YönD'nu dolaylı ve yönü belli, KD'nu dolaylı, kısmi nitelenmiş ve yönü belirsiz, II.KD'nu ise dolaylı, kısmi nitelenmiş ve yönü belirli olarak nitelendirmektedir.

Buna göre Rusça'daki sekiz durumun özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır:

(6) YD=	[-k.nit, - yön , - dol]
BD =	[- k.nit, + yön , - dol]
TD =	[+ k.nit, + yön, - dol]
TDII =	[+ k.nit, - yön , - dol]
AD =	[- k.nit, - yön, + dol]
YönD =	[- k.nit, + yön , + dol]
KD =	[+ k.nit, - yön , + dol]
KD II =	[+ k.nit, + yön , +dol]

² Franks, S., (1995), 42-43.

Ancak (6) da II. KD'nun [+ yön] le nitelendirilmesi, yine [+ yön] olan BD'yla arasındaki farkı tamamen ortadan kaldırmaktadır. Örneğin *в Москве* 'Moskova'ya' ve *е Моснее* 'Moskova'da' ad öbekleri arasındaki fark BD'nda (*в Москве* 'Moskova'ya) bir yönelme eyleminin gerçekleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu analiz aynı zamanda Rusça'da bir AÖ'ne durum verilmesinin nasıl gerçekleştiği konusunda bize bilgi vermemesi açısından da yetersiz kalmaktadır. Şimdi de Babby'nin (1987) Rusça'daki durum imlemesiyle ilgili analizini inceleyelim.

1.2. Babby'nin Durum Analizi:

Babby (1987) *Case, Prequantifiers and Discontinuous Agreement in Russian*' adlı makalesinde Rusça'da durumun baş adların en üst yansımasına (^y)³ (*mevcimal projection*), yani A^y 'ye verildiğini ve daha sonra da aşağıda bulunan tüm sözcüksel ve öbeksal kümelere doğru yayılma gösterdiğini belirtmektedir. Buna göre bir AÖ'nin iç durumunda uyum göstermesi, Babby'e göre, bir yayılma sonucudur.

Yalın ve Belirtme durumuyla imlenen AÖ'leri, bir nicelik sözcüğü ile birlikte kullanıldıkları zaman, bu nicelik sözcüğünün en üst yansıması TD'nun baş adın en üst yansıması olmayan bir başka başa (non-maximal projection) verilmesine neden olur.

(7) [A^y : YD N^y : YD [A° : TD]]
 пять бутылок
 'beş şişe'

AÖ'nin iç durumda TD'yla imlenmesi yalın dışı durumla (oblique case) imlenen bir AÖ için mümkün değildir.

(8)a- [A^y : AD N^y : AD [A° : AD]]
 пятью бутылками
 'beş şişeyle'

b- *⁴[A^y : AD N^y : AD [A° : TD]]
 пятью бутылок

³ (^y) işareti en üst yansımayı göstermektedir.

⁴ (*) işareti o AÖ'nin dilbilgisi dışı olduğunu göstermek için kullanılmıştır.

Ruşça'da *один* 'bir' sayısı ile kullanılan sıfatlar YD'da kullanılırlar ve baş adın cinsiyeli ve sayısı ile uyum içindedirler. *Два* 'iki', *три* 'üç', *четыре* 'dört' sayılarından sonra ise erkek ve orta cinsteki kullanılan sıfatlar TD çoğul eki alırlar. Sıfatların niteledikleri adlar ise TD tekilde kullanılır.

(9) a- **одна большая комната**

dişi	dişi	dişi
tekil	tekil	tekil
YD	YD	YD

'bir büyük oda'

b- **два больших дома**

erkek	erkek	erkek
tekil	çoğul	tekil
YD	TD	TD

'iki büyük ev'

Eğer sıfat *два* 'iki', *три* 'üç', *четыре* 'dört' sayılarından sonra dişi cins bir ad niteliyorsa o zaman sıfat genellikle YD çoğulda kullanılmaktadır.

(10) **две большие комнаты**

dişi	dişi	dişi
çoğul	çoğul	çoğul
YD	YD	YD

'iki büyük oda'

пять 'beş' sayısından sonra gelen sayılarla kullanılan sıfatlar ve adlar (cinsi ne olursa olsun) ise TD çoğulda kullanılır.

(11) a- **пять больших домов**

çoğul	çoğul	çoğul
YD	TD	TD

'beş büyük ev'

b- **пять больших комнат**

çoğul	çoğul	çoğul
YD	TD	TD

'beş büyük oda'

Bir AÖ'nde nicelik sözcüğünün önünde bir sıfat yer aldığı anda (*остальной* 'arta kalan', *Все* 'tüm', *данный* 'verilen' gibi) sıfat nicelik sözcüğüyle uyum sağlar, yani sıfat nicelik sözcüğünün durumunu alır. Fakat baş adla uyum sağlamaz.

(12)a- [A^y : YD S^y : YD N^y : YD [A^o : TD]]
последние пять бутылок

'son beş şişe'

b- * [A^y : YD S^y : TD N^y : YD [A^o : TD]]
последних пять бутылок

Çok az sayıda sıfat⁵ ise TD'yla imlenmektedir. Bu durumda sıfatlar baş adın durumuyla uyum içindedirler.

(13)a- [A^y : YD S^y : TD N^y : YD [A^o : TD]]
добрых пять бутылок

'tam beş şişe'

b- * [A^y : YD S^y : YD N^y : YD [A^o : TD]]
добрые пять бутылок

1.2.1. Rusça'da Durum Verilmesi, Uyum ve Yayılma:

Bir AÖ bir baş ad (A^o), niteleyiciler ve tümleçlerden oluşmaktadır. Babby'e göre, sadece baş ve niteleyicileri en üst yansıma (A^y) 'ya verilen soyut durumun yayılma platformu üzerinde yer alabilmektedir, ve bu nedenle de sadece bu kümeler durumuyla uyum gösterebilmektedirler.

(14)a- **Большая бутылка вина стоит на столе.**
 'Büyük bir şişe şarap masada duruyor'

[A^{y1} : YD [S^y : YD **большая**] бутылка [A^{y2} : TD **вина**]]
 büyük şişe şarap

добрый 'tam', **целый** 'bütün', **долгий** 'uzun', **полный** 'tamam' gibi sıfatlar da aynı özelliği göstermektedir. Aslında bu tür sıfatlara Rusça'da daha çok konuşma dilinde rastlanılmaktadır ve tam olarak da sıfat görevi üstlenmemektedir. Daha çok bir zarf (**наречие**) özelliği taşımaktadır. Özellikle **целый** ' b ü t ü **долгий** u n ' , **полный** 'tamam' sıfatları sadece zaman zarflarıyla kullanılmaktadır.

(i) a- **целых пять лет**

'tam beş yıl'

b- **долгих пять лет**

'uzunca bir beş yıl'

c- **полных пять лет**

'tam beş yıl'

добрый 'tam' sıfatı ise, Babby'nin görüşlerinin aksine, YD'da da kullanılmaktadır. Babby'e göre (13b) de verilen **допрый** sıfatının nicel sözcükle YD'da kullanılması yanlıştır. Ancak (ii) den de görüleceği gibi, **добрый** sıfatı edilgen yapılarda karşımıza YD'da çıkabilmektedir.

(ii) **Добрые пять бутылок вина прились мне кстати.**

'Maalesef tam beş şişe şarap beni canlandırabildi'

- 'bir büyük şişe şarap'
 b- Я купила большую бутылку вина.
 'Büyük bir şişe şarap aldım'

[A^{y1}: BD [S^y: BD **большую**] бутылку [A^{y2}: TD **вина**]]
 büyük şişe şarabı
 'bir büyük şişe şarabı'

Burada bitişik ad tümleci *вина* 'şarap' durum yayılma platformu üzerinde olmadığı için BD alamamıştır. Bitişik ad tümleci *вина* 'şarap' ın kendi A^{y2} boğumu burada durum yayılması için bir engel oluşturmaktadır. Bu nedenle de A^{y1} boğumunun durum imlemesi A^{y2} 'nin durum imlemesinden bağımsız olarak gerçekleşmektedir.

Bir yalın dışı durum eğer belirli bir sözcüksel öge tarafından A^y 'ye verilmiş ise sözcüksel durum (lexical case) olarak nitelendirilmektedir. Örneğin *сочувствовать* 'paylaşmak' eylemi sözcüksel durum vericisi olarak sınıflandırılmaktadır. Eylem Öbeği (EÖ) *сочувствовать* 'paylaşmak' ın başı ancak tümleci YönD'yla imlendiği zaman doğru biçimlenmiş sayılmaktadır.

- (15) Она всегда сочувствует чужим горестям.
 o her zaman paylaşır başkalarının acısını
 'Her zaman başkalarının acısını paylaşır'

Burada *горестям* sözcüğüne verilen Y *сочувствовать* eyleminin özel bir niteliğidir. Yani *завидовать* eylemi YönD'mlu bir tümleci alt kümelemektedir.

YD ve BD yapısal durumlar (structural case) olarak nitelendirilmektedir. Çünkü bu durumlar buldukları yapısal konumlara göre A^y 'ye verilmektedir. Yani bu durumlar, yalın dışı durumlar gibi, belirli bir sözcüksel öge tarafından verilmemektedir. Rusça'da BD A^y 'ye ancak bir sözcüksel küme tarafından yönetim altına alındığı zaman verilebilmektedir. Örneğin Rusça'da dolaysız nesne BD'yla imlenmektedir, çünkü sözcüksel bir öge ya da sözcüksel durum imleyicisi olmayan geçişli bir eylem tarafından yönetim altına alınmıştır.

Yine Rusça'da Olumsuz TD geçişli bir eylemin dolaysız nesnesine verilebilmektedir. Fakat durum dolaysız nesneye bir sözcüksel durum imleyicisi tarafından verilememektedir.

- (16) a- **Она никогда не сочувствует чужим горестям**
 YönD
 '(O) hiçbir zaman başkalarının acısını paylaşmaz'
- b- * **Она никогда не сочувствует чужих горестях.**
 TD
- c- **Она не читает книги.**
 TD
 '(O) kitap okumuyor'

(16a) da YönD nesneye sözcüksel bir öge tarafından verilmiştir, (16b) de Olumsuz TD nesneye sözcüksel durum imleyen *сочувствовать* eylemi tarafından verilmiştir ve tümce bu nedenle yanlıştır, (16c) de ise Olumsuz TD nesneye geçişli bir eylem tarafından verilmiştir. *Читать* 'okumak' eylemi hiçbir zaman belli bir nesneyi alt kümelemez. (16c) de tümce olumsuz olduğu için nesneye TD verilmiştir. (16c) de eğer tümce olumsuz olmasaydı *читать* 'okumak' eylemi nesnesine BD verilmiş olurdu.

Sözcüksel durumu yapısal durumdan ayıran bir diğer özellik ise sözcüksel durum veren eylemin nesnesi edilgenleştirilemez, yani edilgen bir tümcenin öznesi konumuna gelemez. Ancak geçişli bir eylemin nesnesi edilgen yapıda özne konumuna geçebilir. Rusça'da özne YD'la imlenmiştir. Rusça'da edilgenleştirme BD'yla imlenen bir dolaysız nesnenin özne konumuna getirilerek YD'la imlenmesidir.

- (17) a- * **Чужим горестям сочувствуется ей.**
 YönD
- b- **Книга прочитана ей.**
 YD

Bu nedenle sözcüksel YönD'yla imlenen bir nesne özne konumuna getirilemez, çünkü edilgenleştirme YönD'lu nesnenin durumunda değişikliğe neden olmaktadır. Yani edilgenlik sözcüksel durum imleyen bir eylem olan *сочувствовать* eyleminin alt kümelemesini bozmaktadır. Bu durum geçişli bir eylemle yapıldığı zaman gerçekleşmemektedir, çünkü geçişli eylem belli durumu olmayan bir nesneyi alt kümelememektedir. Böylece geçişli eylemin nesnesinin konumuna göre BD ya da TD'yla imlenmesi hiçbir yapıyı bozmamaktadır.

Bir eylem eğer sözcüksel durum imleyicisi ise bu eylemden türetilen ad da aynı sözcüksel durumu tümlecine vermektedir. Örneğin *обучать* 'öğretmek' eylemi nesnesini AD'yla imlemektedir. Bu eylemden türetilen ad *обучение* 'öğretme' de AD'lu bir tümleci alt kümelemektedir.

(18) a- **обучать ремеслу**
YönD
'zanaat öğretmek'

b- **обучение ремеслу**
YönD
'zanaat öğretme'

Eğer eylemin nesnesi BD'yla imlenmişse bu eylemden türeyen ad tümlecine BD yerine TD vermektedir.

(19) a- **читать книгу**
BD
'kitap okumak'

b- **чтение книги**
TD
'kitap okuma'

Nesnesine BD veren eylem sözcüksel olsaydı bu eylemden türetilen ad da tümlecini BD'yla imlerdi. Bu nedenle geçişli bir eylemin nesnesine BD vermesi nasıl yapısal bir gelişmeysse bu eylemden türetilen adın tümlecinin aynı durumla imlenmesi de yapısaldır.

1.2.3. Nicel Öbekler:

Nicel AÖ eğer yalın dışı bir durumla imlenmişse bu durum yayılma platformu üzerinde yer alan diğer kümelere de yansımaktadır.

(20) c [N^y **пятью** [S^y **большими** [A^o **буылками** [A^y **вина**]]]
AD AD AD TD
'beş büyük şişe şarap ile'

(20) de c 'ile' edatı nicel AÖ AD'yla imlediği için yayılma platformu üzerindeki diğer kümeler de aynı durumla imlenmiştir.

Eğer YD ya da BD'yla imlenmişse yayılma platformu üzerinde yer alan kümeler TD'yla imlenmiştir.

- (21) [N^y пять [S^y больших [A^o бутылок [A^y вина]]]
 YD-BD TD TD TD
 'beş büyük şişe şarap'

(20) ve (21) de hangi öge AÖ'nin baş ögesidir? *пять* mı yoksa *бутылок* mu? Bu soruya cevap verebilmek için Babby üç teori öne sürmektedir.

(22) I. Teori:

YD ve BD'lu AÖ'lerinde *пять* baş öge *бутылок* ise tümleş görevindedir. Yalın dışı durumlu AÖ'lerinde ise *бутылками* baş öge *пятью* baş ögeyle uyum sağlayan bir niteleyicidir.

II. Teori:

пять her durumda AÖ'nin baş ögesidir, *бутылок* ise tümleşçtir.

III. Teori:

бутылок her durumda AÖ'nin baş ögesidir, *пять* ise tümleşçtir.

III. Teorinin geçerliliğini kanıtlamak için Eski Rusça'dan (ER) aşağıdaki şu örnekler bize verilmektedir.

ER'da *пять-десять* 'beşle on' arasında yer alan sayılar dişi cinse aittir. Tümcede eylem nicel sözcüğün cinsi ve sayısı ile uyum içindedir.

- (23) *та пять бутылок пришла*
 dişi dişi dişi dişi
 tekil tekil çoğul tekil
 YD YD TD YD
 'o beş şişe geldi'

(23) de geçmiş zamanda kullanılan eylem nicel sözcükle hem cins hem de sayı açısından uyum sağlamaktadır. Burada *бутылок* sözcüğünün de dişi cins olması eylemi *бутылок* 'la uyum içinde olduğu anlamına gelemez, çünkü Rusça'da eylemler sadece YD'lu bir özneyle uyum içine girebilirler. Burada *бутылок* TD'undadır. Buna ek olarak eğer *бутылок* AÖ'nin baş ögesi olsaydı işaret zamiri *та* 'o' *бутылок* sözcüğüyle uyum sağlardı. Burada açıkça görülüyorki *та* nicel sözcükle uyum içindedir.

ER'da nicel sözcüğün baş öge olduğunu kanıtlayan bir diğer örnek ise bize açıkça *бутылок* 'un tümleşç olduğunu göstermektedir.

- (24) **тою пятью бутылок**
dişi dişi dişi
tekil tekil çoğul
AD AD TD
'o beş şişeyle'

(23) ve (24) bize ER'yı Çağdaş Rusça'dan (ÇR) ayıran özellikleri vurgulaması açısından da önemli. ER'da dişi cins olan *пять* nicel sözcüğü bu özelliğini ÇR'da yitirmiştir. Ayrıca, (24) nin aksine, ÇR'da yalın dışı durumla imlenen nicel sözcüğün tümleci de aynı durumla imlenmektedir (Bkz.20)

- (25) · **с пятью бутылок** ER
'beş şişeyle'
b- **с пятью бутылками** ÇR
'beş şişeyle'

ER'da işaret zamiri dişi cins olan sözcüğün cinsini ve sayısını almaktadır, ÇR'da ise işaret zamiri çoğulda kullanılmaktadır.

- (26) a- **та пять бутылок** ER
tekil
'o beş kadın'
b- **те пять бутылок** ÇR
Çoğul
'o beş kadın'

ÇR'da işaret zamiri nicel sözcükle mi yoksa tümleçle mi uyum içindedir? Babby'e göre, III.Teori'den hareket ederse, işaret zamiri TD çoğulda kullanılan tümleçle uyum içindedir ve bu nedenle çoğulda kullanılmıştır.

ER'da nicel sözcüğün cinsi ve sayısı ile uyum içinde olan eylem ÇR'da bu özelliğini kaybetmiştir. ÇR'da nicel sözcük *пять* 'la kullanılan eylem geçmiş zamanda ya çoğul eki ya da orta cins eki almaktadır.

- (27) **пять бутылок разбились**
çoğul
yada
разбилось
orta cins
'beş şişe kırıldı'

Babby ER'nin bu özelliğine dayanarak (27) deki çoğul uyumunun TD çoğulda kullanılan baş ad **бутылок** 'tan kaynaklandığını, eylemin orta cinste kullanılmasının ise konuşan kişinin TD çoğulda kullanıldığı için **бутылок** 'un cinsini tahmin edememesinden kaynaklandığını öne sürmektedir. Aslında (27) deki eylemin orta cinste kullanılması **бутылок**'un cinsinin tahmin edilememesinden kaynaklanmamaktadır. Burada eylemin orta cins olarak kullanılması bu tümcenin şahıssız olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Rusça'da tümcelerın öznesi YD'da kullanılır ve eylem tümcenin öznesiyle uyum içindedir. (27) de YD'la kullanılan bir özne olmadığı için tümce Şahıssız tümce olarak kabul edilmiştir. Rusça'da Şahıssız tümceler geçmiş zamanda orta cinste bir eylemle kullanılmaktadırlar.

III. Teori'nin geçerliliği Babby'nin aşağıda vereceğimiz teziyle açıkça kanıtlanmaktadır.

Rusça'da canlı erkek cins adlar geçişli bir eylemle kullanıldıkları zaman TD tekil ya da çoğulla imlenmektedirler.

(28)a- **Я увидел мальчика.**

TD tekil

'Çocuğu gördüm'

b- **Я увидел мальчиков.**

TD çoğul

'Çocukları gördüm'

Bu dolaysız nesnenin önünde bir niteleyici yer aldığı zaman niteleyici nitelediği adın cinsini, sayısını ve durumunu almaktadır.

(29) **Я видел этого мальчика.**

erkek TD tekil   erkek TD tekil

'Bu çocuğu gördüm'

Dolaysız nesnenin önünde niteleyici yerine nicel sözcük yer aldığı zaman nicel sözcük değişime uğramamaktadır.

(30) **Я видел пять мальчиков**

BD   TD çoğul

'Beş çocuk gördüm'

пять 'in önüne işaret zamiri getirildiğinde ise TD çoğulda olan canlı **мальчиков** sözcüğüyle uyum sağladığı görülmektedir.

- (31) **Я видел этих пять мальчиков**
 TD çoğul BD TD çoğul
 'Bu beş çocuğu gördüm'

(30) ve (31) de *пять* hiçbir ögeyle uyum içinde değildir. Burada sadece *этих мальчиков'* la hem canlı oluşu, hem sayı ve hem de durum açısından uyum içindedir. Bu da bize *мальчиков* 'un AÖ'nin baş ögesi olduğunu göstermektedir.

Şimdi de cansız bir sözcük olan *бутылка*'yı *мальчиков* sözcüğünün yerine koyalım.

- (32) **Я видел эти пять бутылок.**
 BD çoğul BD TD çoğul
 'Bu beş şişeyi gördüm'

(32) de *видеть* 'görmek' eylemi cansız BD'lu bir nesneyi alt kümelemiştir. Burada nesne cansız olduğu için işaret zamiri BD'nda kullanılmıştır. Peki o zaman neden cansız bir sözcük olan *бутылка* BD çoğulda kullanılmamıştır? Çünkü *бутылка* 'ya TD NÖ *пять* tarafından verilmektedir, yani NÖ'in en üst yansıması olan N^y tarafından. Eğer (32) de nicel sözcük yer almasaydı *бутылка* sözcüğü Rusça'da geçişli eylemle kullanılan her cansız sözcük gibi BD çoğulda kullanılırdı.

- (33) **Я видел эти бутылки.**
 BD çoğul BD çoğul
 'Bu şişeleri gördüm'

(32) ve (33) te verilen tümcelerden nicel sözcük *пять* 'ın *бутылка* sözcüğünü TD'la imlemesi nedeniyle AÖ'nin baş ögesi olduğu düşünülebilir. Tarihsel olarak *пять* 'ın dişî cins bir ad olduğundan daha önce bahsetmiştik. ER'da *два, три, четыре* '1,2,3,' ise sıfattır. *пять* 'ın AÖ'nin baş ögesi olmadığı yukarıda (32) de verilen tümce *два, три, четыре* sayılarından biriyle kullanıldığı zaman daha iyi görülebilecektir.

- (34) **Я видел этих двух мальчиков.**
 TD çoğul TD çoğul TD çoğul
 'Bu iki çocuğu gördüm'

(34) te *пять*'ın ER'daki tekil dişî cins bir ad olma özelliğini hala koruduğu anlaşılmaktadır, *ь* yumuşatma işaretiyle biten dişî adlar geçişli bir eylemle kullanıldıkları zaman BD'nda hiçbir değişikliğe uğramazlar.

(35) **Я видел тетрадь.**

dişi

BD tekil

'Defteri gördüm'

пятьda, **тетрадь** 'defter' sözcüğü gibi, dişi cins olduğu için geçişli bir eylemle kullanıldığı zaman hiçbir değişikliğe uğramamaktadır. ER'da sıfat gibi kullanılan **два, три, четыре** ise ÇR'da da, (34) ten de görüldüğü gibi, aynı özelliğini koruyarak sıfatlar gibi çekimlerde değişime uğramaktadır. Ayrıca **два** 'iki' sayısı, diğer sayılardan farklı olarak, nitelediği adın cinsini de alarak **две** olmaktadır.

(36) **Я видел две тетради**

dişi dişi

'İki defteri gördüm'

Bu da bize **тетрадь** sözcüğünün, (31) deki **мальчик** sözcüğü gibi, AÖ'nin baş ögesi olduğunu göstermektedir.

Babby'nin III.Teori'sinin doğruluğu Sırpça'dan vereceğimiz örnekle de pekiştirilmiş olacaktır.

Sırpça'da **jedan** 'bir' sayısı, Rusça'daki **один** 'bir' sayısı gibi, sıfatlar gibi her üç cinsten çekime uğramaktadır: **jedan, jedna, jedno**. **Dva** 'iki' sayısıyla kullanılan erkek ve orta cins adlar TD tekil şahısta, dişi cins adlar ise dişi **dve** 'iki' sayısından sonra YD çoğulda kullanılmaktadır. **Tri** 'üç' ve **četiri** 'dört' sayıları her cins için aynıdır ve bu sayılardan sonra kullanılan erkek ve orta cins adlar TD tekil şahısta, dişi cins adlar ise YD çoğul şahısta kullanılmaktadır. **Dva, tri** ve **četiri** sayılarıyla kullanılan eylem çoğuldadır.

(37) Dva coveka şu bili na putu.

çoğul

'İki adam seyahatleydi'

Dva, tri ve **četiri** sayılarından sonra erkek ve orta cins adlarla kullanılan sıfatlar eski ikil (dual) eki - *a* almaktadırlar. Bu da TD tekil şahısta kullanılan adların aldıkları ekin aynısıdır.

(38) a-Dva visoka **čoveka**

YD TD tekil TD tekil

'İki uzun adam'

b- **Vaša** **četiri** stola

TD tekil YD TD tekil

'sizin dört masanız'

Rusça'daki gibi, Sırpça'da da *pet* 'beş' ve *deset* 'on' sayılarından sonra gelen ad ve sıfatlar TD çoğulda kullanılmaktadır. Ancak Rusça'nın aksine, Sırpça'da bu sayılarla kullanılan eylemler tekil şahıs eki almaktadır.

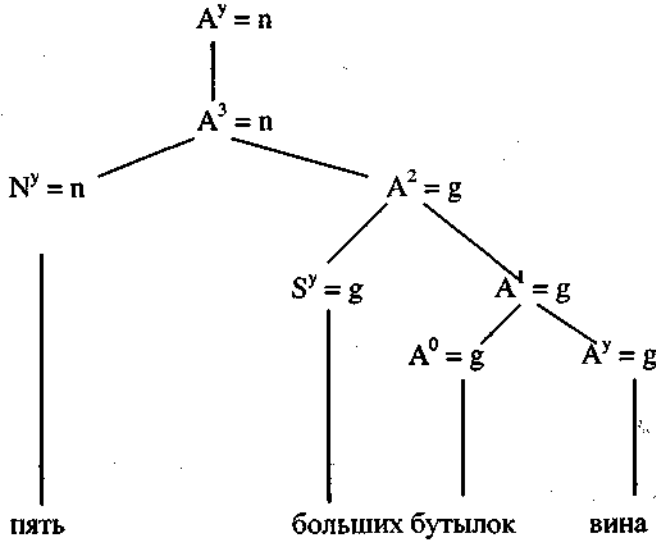
- (39) Na terasi sedi deset engleskih studenata.
 tekil TD çoğul TD çoğul
 'Terasta on İngiliz öğrenci oturuyor'

(38) da sıfat ve iyelik zamiri YD'da kullanılan nicel sözcükle değil, TD tekil şahısta kullanılan adla uyum içindedir. Bu da bize Sırpça'da da *coveka* 'adam' sözcüğünün AÖ'nin baş ögesi olduğunu ve *pet* 'beş' ya da *deset* 'on' nicel sözcüğünün ise tümleç olduğunu göstermektedir.

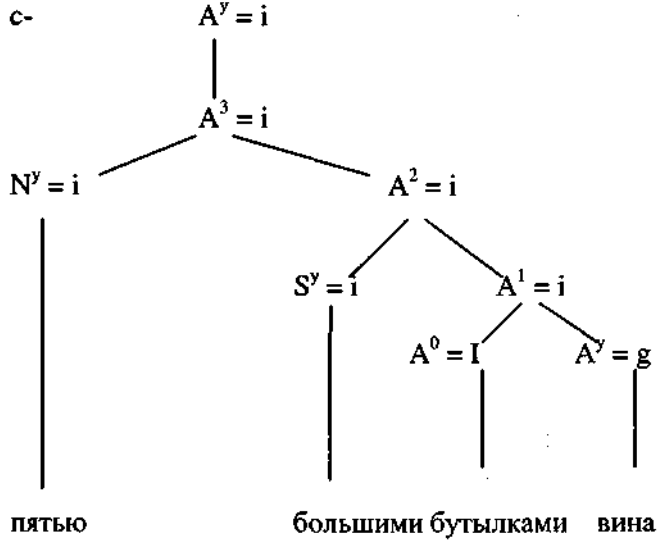
1.2.4. Nicelik Sözcükleriyle Kullanılan Ad Öbeklerinde Durum Verilmesi

Babby nicelik öbeklerinin yapısını şöyle şekillendirmektedir:

(40) a-

b- * пять большие бутылки вина

d- * пятью больших бутылок вина

Buna göre, örneğin (40a) da N^y A^2 'ye k-buyurmaktadır⁶. Burada YD önce A^y 'ye verilmekte, oradan da *пять* 'a yayılmaktadır. Fakat yayılma A 'ye ve onun kontrolü altında bulunan tüm ulamlara yapılamamaktadır.

(40d) den de görüldüğü gibi, TD yalın dışı durumlu öbeklerde (burada AD) A^2 'ye verilememektedir, çünkü AD A^y 'ye sözcüksel bir eylem tarafından verilmiştir ve bu nedenle de ağaçta yer alan tüm dallara AD yayılmıştır.

(40c) de N^y A^2 'ye alanı içinde olduğu için k-buyurmaktadır. A^y 'ye sözcüksel durum sözcüksel bir ulam tarafından verilmiştir (burada *c* edatı tarafından). Böylece A^2 hem öbekselsel ulam N^y hem de sözcüksel ulam *c* tarafından k-buyurulmuştur.

⁶ K - buyurma: A düğümü B'ye, eğer B A'yı da kontrol eden ilk dallanma düğümü tarafından kontrol ediliyorsa ve A düğümü B'yi içermiyorsa k-buyurabilmektedir.

1.2.5. Nicelik Sözcükleriyle Kullanılan Sıfatlarda Durum Verilmesi

YD ya da BD'yla imlenen nicelik sözcüğünün önünde yer alan sıfat nicelik sözcüğünün aldığı durumu almaktadır. Eğer baş ad TD almışsa sıfat da baş adın aldığı durumu almaktadır.

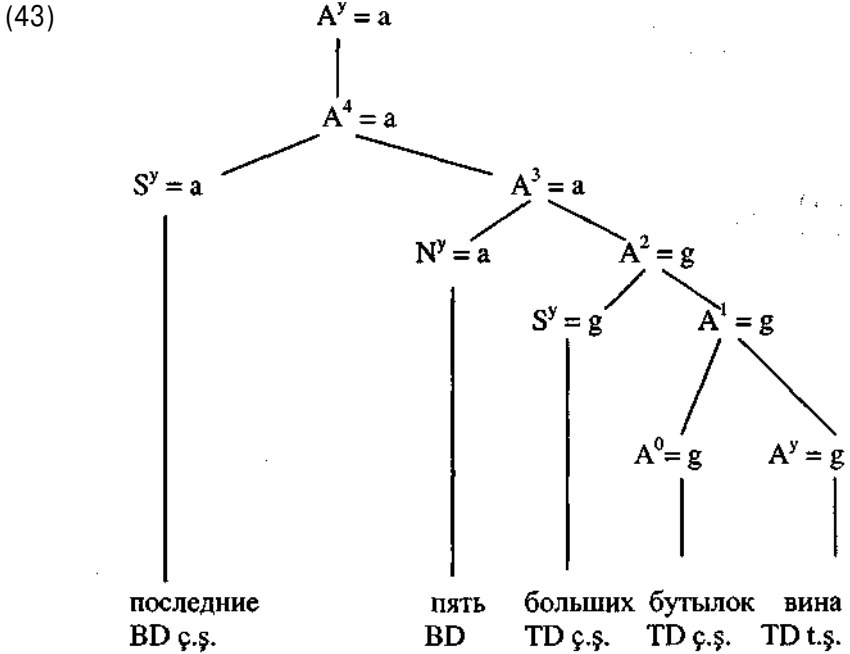
(41) a- Я выпил последние пять больших бутылок вина.
'Son beş büyük şişe şarabı içtim'

b- * последних пять больших бутылок вина.

(42) a- Я выпил добрых пять больших бутылок вина
'İyi beş büyük şişe şarabı içtim'

b- *, добрые пять больших бутылок вина.

Nicelik sözcükleriyle kullanılan sıfatların ağaçtaki görünümü şöyledir:

S^y , yani *последние* 'son' sıfatı A^3 'ü nitelenmekte ve kendisi de A tarafından yönetilmektedir. A^2 ve yönetimi altındaki tüm ulamlar N tarafından k- Duyurulmuşlardır ve bu nedenle TD almışlardır. S^y 'e ise TD N^4 tarafından verilmemiştir, çünkü N^4 'ün yönetimi altında değildir, A^4 'ün yönetimi altındadır ve k- buyuramamaktadır. Bu nedenle *последние* sıfatı BD 'nu A^y 'den almaktadır. A^y 'den BD aşağıya süzülerek S^y 'ye geçmektedir. N 'ün de BD alması aynı şekilde gerçekleşmektedir. *пять* 'beş' nicel öbek (N^y) içinde yer aldığı için N^y tarafından k-buyurulmamaktadır ve bu nedenle de TD alamamaktadır.

Rusça'da az sayıda bulunan *добрый* 'tam' gibi sıfatlar ise BD alan *последний* 'son' gibi sıfatların aksine, nicel sözcük önünde yer aldıkları zaman TD'yla imlenmektedir.

(44) a- У тебя впереди целых тридцать свободных дней

TDç.ş. TDç.ş.

'Önünde koskoca (tam) otuz beş günün var'

b- До отхода поезда осталось каких-нибудь пять минут

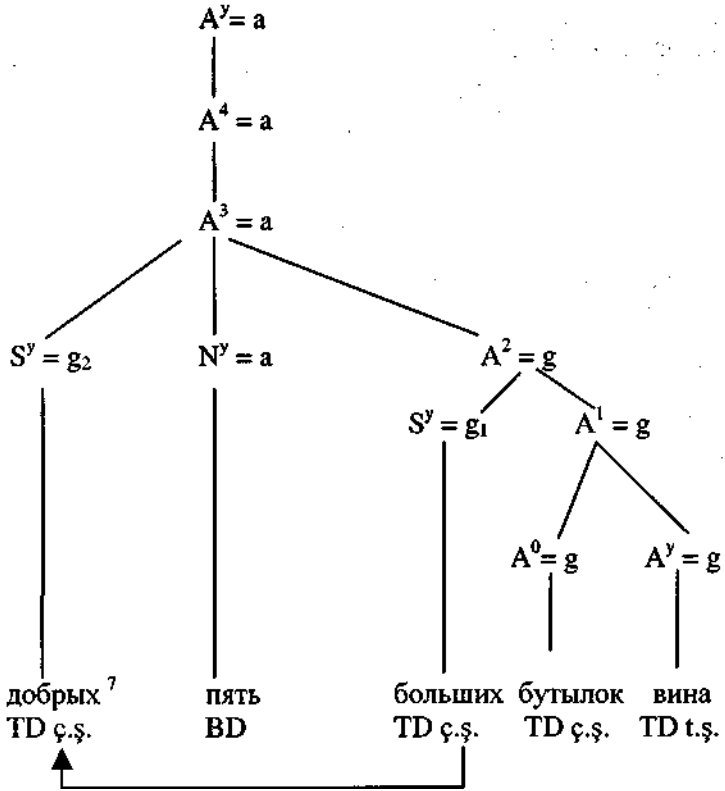
TD ç.ş.

'Trenin ayrılmasına aşağı yukarı beş dakika kaldı'

Bu tür sıfatlar sadece nicelik sözcüklerini nitelerler. Yani (44a) da *целых* sadece *тридцать* 'ı nitelenmektedir. *последний* türündeki sıfatlar ise tüm A^3 'ü nitelenmektedir ve dolayısıyla da bunun içinde yer alan N^y 'yi de nitelenmektedir.

Corbett (1978) *добрый* türündeki sıfatların nicelik sözcüğünün önünde TD almasının nedenini bu sıfatın A^2 'nin yönetimi altında olmasına bağlamaktadır. Böylece *добрый* sıfatı N^y tarafından k-buyrulabilmektedir ve baş adla birlikte TD alabilmektedir. Daha sonra da (45)te gösterilen bir dönüşüm kuralı ile $S^4 = g^1$ 'den $S^y = g^2$ 'ye hareket etmektedir.

(45)

Böylece önce A^2 yönetimi altında N^y tarafından TD verilen **добрых** daha sonra $S^y = g_2$ 'ye geçmektedir ve bu zorunlu hareketin amacı yanlış bir derin yapıyı doğru bir yüzeysel yapı şeklinde yansıtmaktan ibarettir.

Mel'çuk (1985) ve Franks (1995), Babby'nin aksine, **добрых** türündeki sıfatları kalıplaşmış zarf olarak görmekte ve nicelik öbeğinin içinde yer aldıklarını savunmaktadır. Böylece: **добрых** zarfı ve **бутылок** sözcüğü nicelik öbeği **пять** 'ın kız kardeşleridir ve bu nedenle her ikisine de TD verilmiştir.

(46) A^y добрых [N пять] [A бутылок]
 TDç.ş. YD TDç.ş.
 (Franks, 1995)

Nicel sözcüğün önünde yer alan *ночьедущий* türündeki sıfatlar ise A^4 'dün yönetimi altındadır ve BD'nu A^y 'den almaktadır.

Eğer **добрых** N^y içinde yer almış olsaydı N^y'nin başı olan **пять** sayısı ile uyum içinde, yani YD ve tekil şahısta, olması gerekirdi. Ancak (46) den de görüleceği gibi **добрых** sıfatı TD çoğul şahıs olan **бутылок** sözcüğü ile uyum içindedir. Mel'çuk ve Franks'in analizleri **добрых** sıfatının N^y içinde TD almasının nedenlerini açıklar nitelikte değildir.

KAYNAKÇA

1. Babby, L. *Case, Prequantifiers and Discontinuous Agreement in Russian*, *Natural Language and Linguistic Theory* 5, 1978,91-138.
2. Blake, B., *Case*, Cambridge University Press, 1994.
3. Corbett, G., 'Numerous Squishes and Squishy Numerals in Slavonic', *International Review of Slavic Linguistics* 3,1987,43-73.
4. Franks, S. *Parameters of Slavic Morphosyntax*, Oxford University Press, 1995,16-60.
5. Мельчук, И., *Поверхностный синтаксис русских числовых выражений*. *Wiener Slavischer Almanach Sonderband* 16. Institut für Slavistik der Universität Wien, Vienna, 1985.